

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Державний заклад «Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського»
Форостян Ольги Іванівни
на дисертаційну роботу Сергєєвої Наталії Вікторівни
«Технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху», що представлена до захисту у спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Актуальність теми дисертації

У контексті освітніх реформ в Україні чільне місце посідає стратегія розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами, що орієнтована на визнання індивідуальних освітніх потреб та індивідуальної освітньої траєкторії кожної особистості.

Водночас, актуальним вектором розвитку української освіти є її цифровізація. Питання цифровізації ще більше загострилося в умовах викликів воєнного стану, що зумовили вимушений перехід на дистанційне навчання значної кількості здобувачів освіти всіх ланок, зокрема загальної середньої освіти.

Варто зазначити, що в умовах дистанційного та змішаного навчання використання інформаційно-комунікаційних технологій є умовою забезпечення безбар'єрного доступу до освіти з урахуванням безпекової ситуації в кожному регіоні України, формування ключових компетентностей, передбачених освітніми стандартами, підвищення мотивації до навчання, індивідуалізації освітнього процесу. Цифровізація є особливо актуальною в умовах спеціальної та інклюзивної освіти, має враховувати специфіку навчання дітей з особливими освітніми потребами, сприяти створенню оптимального освітнього середовища, забезпечувати його адаптивність.

Тема дослідження обумовлена потребою у використанні інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі для дітей з особливими

освітніми потребами, зокрема використанням інтерактивних навчально-методичних комплексів, які мають полегшити сприймання навчального матеріалу учнями початкової школи та урізноманітнити форми роботи, мотивувати до навчання.

У такому контексті суттєвого значення набуває визначення місця та ролі інтерактивних засобів навчання у системі дидактичних способів, визначеними ефективними під час навчання у початковій школі дітей з особливими освітніми потребами, окреслення перспектив створення, застосування та удосконалення інтерактивних навчально-методичних комплексів (ІНМК) в спеціальних та інклюзивних закладах. Відповідно важливою умовою упровадження сучасних ІКТ слід розглядати підготовку педагогів, зокрема, в умовах курсів підвищення кваліфікації, реалізації циклів тематичних вебінарів тощо.

З огляду на зазначене, актуальність дисертаційної роботи Сергєєвої Наталії Вікторівни «Технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху» не викликає сумніву.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження

Акцентуючи на ключових досягненнях дисертаційного дослідження, необхідно виокремити результати з безумовною новизною, а саме:

уперше: науково обґрунтовано теоретичні засади застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху з позицій інклюзивного, компетентнісного підходів та в контексті оновлених нормативних вимог;

- визначено технологічні основи, теоретично обґрунтовано та розроблено технологію створення та застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху, яка спрямована на забезпечення технологічних вимог створення ІНМК та містить чіткі етапи її реалізації (аналіз потреб цільової аудиторії; вибір дизайну інтерфейсу користувача, технологій та інструментів; розроблення

навчального контенту; інтеграція мультимедіа та інтерактивних елементів; тестування та валідація; запуск та підтримка);

- обґрунтовано і визначено організаційні основи впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів для учнів з порушеннями слуху як комплекс заходів, які забезпечують оптимальне впровадження та використання ІНМК (відповідність нормативній базі, стандартизація матеріалів; підготовка та навчання педагогів; планування освітнього процесу; моніторинг і оцінка ефективності; ресурсна підтримка);

уточнено: сутність поняття «інтерактивні навчально-методичні комплекси в початковій освіті дітей з порушеннями слуху» як набори дидактичних матеріалів, розроблених для реалізації певної навчальної програми, що містять підручники, робочі зошити, методичні посібники для вчителя, аудіо- та відеоматеріали, е-додатки, мультимедійні презентації, інтерактивні завдання тощо; враховують вікові та індивідуальні особливі освітні потреби учнів; передбачають системну підготовку педагогів до їх реалізації;

- зміст та структурні компоненти інтерактивних навчально-методичних комплексів, технічні і функціональні вимоги до електронних додатків до підручників, особливості їх впровадження в початковій освіті дітей з порушеннями слуху, зокрема в умовах дистанційного та змішаного навчання;

подальшого розвитку набули: організаційно-методичні аспекти проведення моніторингу та апробації інтерактивних навчально-методичних комплексів для закладів загальної середньої освіти з метою їх вдосконалення;

- зміст та методики підготовки педагогів до упровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху з урахування вікових особливостей, інтересів та індивідуальних особливих потреб учнів;

- форми і методи цифровізації освітнього процесу у системі загальної середньої освіти, усвідомлення місця цифровізації у розвитку загальної середньої освіти;

- поняття, що характеризують теоретико-методичні аспекти цифровізації освітнього процесу спеціальних та інклюзивних закладів загальної середньої освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідних тем відділу освіти дітей з порушенням сенсорного розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України – «Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху», 2021-2023 рр.; «Науково-методичне забезпечення реалізації змісту освіти дітей з порушеннями слуху в умовах воєнного стану», 2024-2025 рр. Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України (протокол № 8 від 01.11.2021 р.).

Практичне значення одержаних результатів дослідження

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: визначені технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху використано при створенні вимог до інтерактивного електронного додатка до підручника (Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 квітня 2024 р. № 548); Порядку проведення апробації навчальної літератури для закладів загальної середньої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 червня 2024 р. № 845).

За результатами дисертаційного дослідження Сергєєвої Наталії Вікторівни розроблено освітні програми підвищення кваліфікації педагогів та рекомендації щодо впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху.

Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися при створенні інтерактивних навчально-методичних комплексів, електронних додатків до підручника для різних вікових груп дітей, а також у процесі

підготовки фахівців для системи освіти осіб з особливими освітніми потребами (вища педагогічна освіта, післядипломна підготовка педагогів). Зокрема, результати дослідження можуть бути використані при укладанні підручників і навчально-методичних посібників для закладів вищої освіти зі спеціальностей «Спеціальна освіта», «Спеціальна психологія».

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації

Вірогідність результатів дослідження забезпечується послідовною реалізацією теоретичних положень у вирішенні завдань дослідження; об'єктивним аналізом наукових джерел та законодавчих документів; використанням валідних і надійних взаємодоповнюючих методів, що відповідають меті та завданням дисертаційної роботи; поєднанням кількісного та якісного аналізу отриманих даних; ефективністю експериментальної роботи, що проведена в умовах реального процесу апробації навчальної літератури для закладів загальної середньої освіти.

Достовірність результатів роботи підтверджується широким оприлюдненням й апробацією основних положень та результатів дослідження на науково-практичних заходах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, шляхом обговорення на засіданнях відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та основних положень дисертації

Оцінюючи зміст й завершеність дисертації Сергеевої Наталії Вікторівни «Технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху» відмітимо, що вона є цілісним структурованим дослідженням, зберігає логічну послідовність та комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу. Дисертація написана державною мовою, з використанням прийнятної сучасної

термінології. Повний обсяг дисертації викладено на 243 сторінках, із них основного тексту – 179 сторінок. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (123 найменування) і додатків, у тексті міститься 1 таблиця та 46 рисунків.

Перший розділ дисертаційної роботи *«Теоретичні засади застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху»* окреслює теоретичні засади та нормативні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху.

Зокрема, авторкою визначено, що теоретичні засади дослідження вказаних комплексів складають положення соціокультурного підходу до розуміння особливих освітніх потреб, компетентнісного підходу в освіті, дидактики початкової освіти, спеціальної педагогіки (сурдопедагогіки), теорії безбар'єрності освітніх послуг для осіб з порушеннями слуху. Відповідно нормативні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху складають Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту»; Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, Концепція розвитку цифрових компетентностей; Положення про електронні освітні ресурси, Положення про електронний підручник, Вимоги до інтерактивного електронного додатка до підручника та ін.

На основі вивчення понятійно-категоріального апарату та охарактеризованих відмінностей між електронним підручником і електронним додатком до підручника у дослідженні доведено, що інтерактивні засоби навчання слід розглядати як інтерактивно-комунікативні технології, які спрямовані на підвищення ефективності освітнього процесу та навчальну мотивацію учнів. З-поміж переваг використання інтерактивних навчально-методичних засобів авторкою визначено наступні: реалізація індивідуалізації навчання; сприяння вмотивованості здобувачів освіти з

урахуванням їхніх інтересів і потреб; створення умов для поступового формування навичок самостійної роботи, предметних компетентностей. Відповідно до завдань дослідження уточнено сутність поняття «інтерактивні навчально-методичні комплекси в початковій освіті дітей з порушеннями слуху» як набори дидактичних матеріалів, розроблених для реалізації певної навчальної програми, що містять підручники, робочі зошити, методичні посібники для вчителя, аудіо- та відеоматеріали, е-додатки, мультимедійні презентації, інтерактивні завдання тощо; враховують вікові та індивідуальні особливі освітні потреби учнів; передбачають системну підготовку педагогів до їх реалізації.

У межах другого розділу дисертаційної роботи *«Технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів»* визначено технологічні та організаційні основи, обґрунтовано та розроблено технологію створення та застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху. Розроблена Н.В. Сергеевою технологія містить чіткі етапи її реалізації: аналіз потреб цільової аудиторії; вибір дизайну інтерфейсу користувача, технологій та інструментів; розроблення навчального контенту; інтеграція мультимедіа та інтерактивних елементів; тестування та валідація; запуск та підтримка; аналіз та оптимізація. Технологічні основи створення та впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів для дітей з порушеннями слуху орієнтовані на створення доступного, адаптивного та мультимедійного освітнього середовища, яке враховує унікальні потреби учнів і сприяє їх успішному навчанню та соціальній інтеграції.

Визначені у дослідженні організаційні основи спрямовані на забезпечення оптимального впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів для учнів з порушеннями слуху, зокрема: відповідність нормативній базі, стандартизація матеріалів (розроблення навчальних матеріалів відповідно до освітніх стандартів, типових та модельних програм із інтегруванням елементів інтерактивності; розроблення

змісту і структури з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, особливих освітніх потреб; застосування уніфікованого підходу до дизайну, навігації та інтерактивних елементів (адаптація мультимедійних елементів, субтитрування відео, використання інструментів допоміжних технологій); оцінювання ефективності навчальних матеріалів і процесів, внесення коректив тощо); підготовка та навчання педагогів (тренінги, курси підвищення кваліфікації та ін. з метою ознайомлення з актуальними технологічними розробками (знання про мультимедійні можливості, налаштування параметрів доступності та способи інтеграції технологій в освітній процес), формування вмінь адаптувати ІНМК до індивідуальних освітніх потреб учнів; курси підвищення кваліфікації з метою формування інклюзивної компетентності, інших компетентностей, необхідних для роботи з дітьми з порушеннями слуху); апробація (визначення ефективності і практичної життєздатності ІНМК у реальних умовах навчання; внесення змін і поліпшення якості); планування освітнього процесу (оптимальне інтегрування до освітнього процесу з відповідністю до навчальних цілей); моніторинг і оцінка ефективності (перевірка відповідності освітнім стандартам, навчальній програмі, технічним характеристикам тощо; оцінювання ефективності шляхом моніторингу успішності учнів, рецензій педагогів; використання результатів для оновлення та оптимізації ІНМК); ресурсна підтримка (забезпечення необхідних умов для ефективного функціонування ІНМК та досягнення освітніх цілей).

Третій розділ рецензованої роботи *«Експериментальна перевірка та апробація інтерактивних навчально-методичних комплексів»* також заслуговує на позитивну оцінку. За результатами експериментальної перевірки запропонованих технологічних і організаційних основ та апробації інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху (було долучено 203 педагогічних працівники з різних областей України, понад 700 учасників професійних вайбер спільнот ТОВ «Генеza») визначено переваги використання ІНМК для дітей з ООП, зокрема

з порушеннями слуху (67% респондентів підтвердили ефективність використання ІНМК): підвищення мотивації до навчання, що зумовлено залученням учнів до інтерактивних завдань та елементів гри; індивідуалізація завдяки створенню персоналізованих траєкторії навчання; розвиток цифрової грамотності; розширення можливостей якісного дистанційного навчання в умовах воєнного часу. Водночас визначено особливості та виявлено труднощі впровадження ІНМК, а саме: технічні, що полягають в недостатньому забезпеченні обладнанням (інтерактивні дошки, ноутбуки, сенсорні екрани тощо) закладів освіти; методичні, що стосуються відсутності адаптованих програм, нестачі спеціалізованих матеріалів (зокрема, для аудіо/візуальних потреб); педагогічні, пов'язані з недостатнім рівнем підготовки педагогів до роботи з ІНМК.

Варто зазначити, що розроблені авторкою рекомендації щодо впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху, зокрема, основні принципи добору навчального матеріалу – комплексність, наочність, індивідуалізація, системність, є значущими для практики спеціальної освіти.

Дисертаційна робота Сергєєвої Наталії Вікторівни свідчить про проведення ретельної пошукової та аналітичної діяльності, а також опрацювання та систематизацію значного обсягу інформації. Її дослідження відзначається глибоким обґрунтуванням наукових тез, висновків та рекомендацій. Оцінка змісту цього дослідження дозволяє зробити висновок, що поставлена мета була досягнута в процесі вирішення основних завдань, а сама дисертація є цілісною науковою кваліфікаційною роботою.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Слід зазначити, що під час роботи з дисертацією порушень вимог не виявлено, текст роботи оригінальний. Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження.

Основні результати дослідження викладено в наукових працях, зокрема: 4 одноосібні статті у наукових фахових виданнях України (у тому числі тих, які індексуються у міжнародних наукометричних базах); 4 публікації апробаційного характеру: 3 тез, 1 стаття; 3 публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації: освітні програми підвищення кваліфікації педагогів.

Зауваження та рекомендації щодо оформлення та змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. В роботі системно представлено теоретичні засади та емпірична частина дослідження, технологічні та організаційні основи створення та застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху. В теоретико-методологічних основах дослідження, поданих у розділі «Вступ», дисертантка спирається на положення соціокультурного підходу щодо розуміння особливих освітніх потреб, водночас в тексті цей підхід представлено недостатньо.

2. Відповідно до другого завдання за результатами аналізу національних та зарубіжних досліджень, законодавчо-нормативної бази обґрунтовано та розроблено технологію створення та застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху, у межах якої визначено чіткі етапи її реалізації: аналіз потреб цільової аудиторії; вибір дизайну інтерфейсу користувача, технологій та інструментів; розроблення навчального контенту; інтеграція мультимедіа та інтерактивних елементів; тестування та валідація; запуск та підтримка; аналіз та оптимізація. Водночас, було б доцільно представити цю технологію графічно у вигляді моделі.

3. Вагомою та цікавою є емпірична частина дослідження, зокрема всеукраїнське опитування (анкетування) педагогів з метою вивчення експертної думки та визначення стану цифровізації освітнього процесу.

Зокрема, опитування, до якого було долучено 203 педагогічних працівники з різних областей України та понад 700 учасників професійних вайбер спільнот ТОВ «Гене́за» дозволило визначити переваги та труднощі використання інтерактивних навчально-методичних комплексів (ІНМК) для дітей з ООП. Результати опитування ретельно проаналізовано та представлено у параграфі 3.1. Водночас, на наш погляд, результати цього опитування доцільно було б більш узагальнено представити у вигляді рекомендацій для розробників ІНМК, авторів підручників, педагогів.

4. Позитивним аспектом роботи є те, що авторка розкриває особливості застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів для дітей з порушеннями слуху в умовах сучасних викликів, зокрема з урахуванням умов вимушеного переходу на дистанційне та змішане навчання, що має значну специфіку для такої категорії учнів. Водночас, в рекомендаціях щодо впровадження інтерактивних навчально-методичних комплексів у початковій освіті дітей з порушеннями слуху (параграф 3.3.) такі аспекти недостатньо враховані.

Разом з тим, висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи і є предметом наукової дискусії.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

З огляду на вищезазначене вважаємо, що дисертаційне дослідження Сергеевої Наталії Вікторівни «Технологічні та організаційні основи застосування інтерактивних навчально-методичних комплексів в початковій освіті дітей з порушеннями слуху» за актуальністю, змістом, науковою новизною, практичним значенням та повнотою викладу даних відповідає спеціальності 016 Спеціальна освіта та вимогам до оформлення дисертацій, порядку присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженим Наказом МОН України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019) і Постановою КМ

України від 12.01.2022 №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанов КМ України №341 від 21.03.2022 року; №502 від 19.05.2023; №507 від 03.05.2024), а її авторка – Сергєєва Н.В. заслуговує на присудження ступеня доктора філософії PhD галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
Державний заклад
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Ольга ФОРОСТЯН

Проректор з наукової роботи,
доктор політичних наук, професор

Ганна МУЗИЧЕНКО